

AZ ANGOL-AMERIKAI VISZONY

JÓVAL az első világháború előtt írta Andrew Carnegie: „Anglia számára az egyedül lehetséges út a hatalmas leányával való újra-egyesülés.“ Cecil Rhodes pedig végrendeletében meghagyta, hogy az USA mint az empire tagja egyesüljön újra Angliával. Abban az időben mind angol, mind amerikai részről többen voltak, akik hasonló gondolatokat vetettek fel és némi visszhangra is találtak az Óceán mindkét részén. Átütő ereje azonban ezeknek a hangoknak nem volt. Az első világháború is alkalmas talaj lehetett volna ilyen egyesülési törekvések propagálására. Hiszen az Egyesült Államok Anglia életében akkor is jelentékeny szerepet vittek. Azonban sem akkor, sem sokáig utána nem volt komolyabban szó az angolul beszélő népek államjogi egyesüléséről. Amikor pedig a harmincas évek vége felé a világpolitikai helyzet mind aggasztóbbá kezdett válni, Clarence Streit az ő ismert könyvével (*Union now*) lépett porondra, amelyben 15 akkoriban demokratikus állam szövetségét javasolta. A könyvnek rendkívüli sikere volt, különösen Amerikában. A katonai események tárgyalanná tették Streit elgondolásait, aki erre programját a változott viszonyokhoz alkalmazta. Még mielőtt beléptek volna a háborúba, az Egyesült Államok annyira nyíltan kötötték le magukat Anglia mellett, hogy Streit most már nyugodtan beszélhetett és írhatott az USA és Anglia egyesüléséről. Amerikában nagy mozgalmat indított és kétségtelenül sikerült is a vezető körök érdeklődését megnyernie. Az egész országban gyűléseket rendezett és egy 1941 elején tartott gyűlésen Washington legnagyobb termében maga az elnök felesége, Eleonor Rooseveltné elnökölt, amivel ugyancsak kifejezésre jutott, hogy a vezető politikai köröket is érdeklik Streit elgondolásai. Jelszava most az volt: *Union now with Britain*, Angliával való egyesülés és erre vonatkozólag részletekbe menő tervet dolgozott ki. Ennek központjában egy angolszász közjogi szerv áll, amelynek 49 tagja lenne 27 amerikai és 22 angol és empirepolitikus. Rooseveltné lenne az elnök, Churchill pedig a miniszterelnök. Streit programjának nyilvánosságra hozatala előtt Rooseveltné is tárgyalt, így közelebb az az Amerikában elterjedt nézet, hogy programját az elnökkel egyetértésben dolgozta ki.

Angliában is kezdenek ezek a gondolatok népszerűvé válni. Maga Churchill jelentette ki 1940 júniusában, hogy az angol birodalomnak az Egyesült Államokkal való egyesülését már senki sem tudja feltartóztatni. Érmek a mozgalomnak most már egészen komoly szóvivői vannak. Egy nagy tekintélyű közgazdasági tudós, Harold Laski, akinek különösen a labour-partyban van nagy befolyása és Hőre Belisha lelkes hívei a federal union, a szövetségi unió létesítésén fáradoznak. Anglia és az Egyesült Államok viszonyában az eddigi independence (függetlenség) szót ezért interdependence-el (kölcsonös függés) helyettesítik.

Mindez azonban még mindig csak a politikai ideológia keretébe tartozik. Hivatalos formában ilyen javaslat nem merült fel. Azonban a két hatalom a jelen háborúban nemcsak katonailag és gazdaságilag működik együtt a lehető legbensőbbben, hanem olyan politikai helyzeteket teremt, illetve készít elő, amelyek a háború utáni messzemenő együttműködést teszik szükségessé. Igaz, a világháborús elnök, Wilson is világra szóló tervezetet dolgozott ki és annak alapjait a békeszerződésekben lerakta, az Egyesült Államok népe mégis megtagadta az általa vállalt kötelezettségeket és visszavonult a világpolitikától. Most persze nem valószínű, hogy ez ismétlődik. Rooseveltnének sikerült saját népét végleg egy amerikai világpolitika számára megnyerni, ugyanakkor arról is meggyőzni, hogy az első világháború utáni pálfordulás elhibázott politika volt. De ettől függetlenül, más ma a helyzet, mint

akkor volt. Az első világháborúban az Egyesült Államok inkább a döntőbíró szerepét vitték, még ha beavatkoztak is a háborúba, nem fűzte őket hozzá szőkébb nemzeti érdek. Japánnal az ellentétek nem voltak még oly mértékben kiéleződve mint ma; Japán különben is Anglia szövetségese volt. Hogy Amerika szemében a háborúba való beavatkozás mennyire nem volt életkérdés, bizonyítja, hogy volt olyan időszak, amikor a tengeri blokádnak miatt Angliával komoly konfliktus veszedelme fenyegetett. Az Egyesült Államokat saját érdeke tehát nem állította kezdettől fogva csak ez egyik fél mellé. Ma egészen más a helyzet. Egyrészt itt van a nagy ellentét Japánnal, ami nem kis mértékben járult hozzá, hogy az elmúlt húsz évben Amerika mind jobban közeledett Angliához, de ma a közvélemény túlnyomó része a tengely törekvéseit Amerika szempontjából is veszedelmesebbnek tartja, mint annak idején a központi hatalmakét. Az Egyesült Államok tehát már ezen okok miatt is a jelen háborúval és a háború utáni világpolitikai helyzettel sokkal jobban vannak összeforrvá, mint annak idején. Mindehhez járul még egy igen fontos tényező, az angolszászoknak a szovjetbirodalommal való szövetsége. Bármilyen nagy áldozatot hoznak is ma ennek érdekében, bármilyen forrón ölelik is ma keblükre fizikailag és szimbolikusan a szovjet embereit, Amerika elképzelésében sem mindegy, hogy győzelmük esetén Európában a szovjetbolsevizmus teljhatalommal rendelkezik-e, vagy sem. Tehát már a szovjet-hatalom ellensúlyozása is szükségessé teszi számára, hogy a most folyó háború után is aktív szerepet vigyen mind a világpolitikában, mind pedig a szőkébb európai politikában. Mindebből pedig következik, hogy elsősorban arra a nemzetre akar támaszkodni, amely nyelvi, történelmi, de az érdekek tekintetében is legközelebb áll hozzá, ez pedig az angol nemzet. A két ország jövődől együttműködésének kérdése tehát nemcsak politikai-ideológiai jellegű, megfelelő hosszú vajúdási idősakkal, hanem nagyon is konkrét és nagyon is időszerű probléma.

Valóban az a helyzet, hogy mindkét részről számolnak az állandó együttműködéssel és hivatalos tényezők is igyekeznek ennek a gondolatnak híveket szerezni, illetve a közvéleményt ebben a meggyőződésében megerősíteni. Már is van egy történelmi dokumentum, amely, ha valóban történelemmé akar válni, egyszerűen nélkülözhetelenné teszi az együttműködést, ez pedig a Rooseveltt és Churchill által megfogalmazott Atlantik Charta. A két hatalom együttműködéséből született, nem úgy mint Wilsonnak tizenégy pontja és népszövetségi tervezete, amely inkább egy világboldogítási szándéktól fűtött arbiternek volt műve. Az Atlantik Charta olyan politikai hitvallás, amelyet csak fokról-fokra lehet megvalósítani, ennek érdekében pedig folyamatosan kell a politikai művészetet alkalmazni. Ki másnak lehet ez feladata, mint azoknak, akik azt lefektették. Ezen a ponton tehát a további együttműködés kikerülhetetlen. Valóban sok mérvadó megnyilatkozás utal erre. Csak az Egyesült Államok londoni nagykövétét, Winantot említjük meg, aki ősszel kijelentette: „Az Atlantik Charta az angol-amerikai együttműködésnek első aktusa volt. Ha azt akarjuk, hogy realitás váljék belőle, a háború után is loyálisan és alaposan kell együttműködnünk.“

Arról, hogy az angol-amerikai viszonyt közjogi alapokra fektessék, sem hivatalos sem félhivatalos megnyilatkozások nem hangzanak el. Ilyen kijelentések illetékes tényezők részéről valószínűleg azért sem hallhatók, mert jelenlegi és háború utánra tervezett világpolitikájuknak nyíltan vallott alapja az „egyesült nemzetekkel“ való együttműködés, főleg a szovjet birodalommal és Chinával. Ez természetesen nem zárja ki a szűkebb együttműködést a két angolszász hatalom között. Akár ezt tekintjük, akár az „egyesült nemzetek“ közötti együttműködést, az angol, de főleg az amerikai közvéleményt nagyon közlelől érdeklől az angol birodalom problematikája,

amelynek a tervezett világpolitika szempontjából kétségtelenül rendkívüli fontossága van. Hiszen maradandó világpolitikai egyensúlyt csak olyan alapokra lehet felépíteni, amelyek maguk is kiegyensúlyozottak, amelyeknek a léte legalább nem problematikus. Az amerikai közvélemény igen élénken foglalkozik ez utóbbi kérdéssel, angol részről viszont nem zárkóznak el az eszmecsere elől, szívesen hallgatják az amerikai véleményeket, bár igen határozottan leszögezik saját álláspontjukat.

Az angol birodalom közjogi struktúrája kettős síkon mozog. A commonwealth tulajdonképpen a domíniumoknak és az anyaországnak egymáshoz való viszonyát fejezi ki. Nem egészen ebbe a kategóriába tartozik az angol gyarmatbirodalom és India. A gyarmatok és India az anyaországgal állanak közvetlen kapcsolatban, kivéve azokat a mandátumterületeket, amelyek egyes domíniumok fennhatósága alá kerültek. Amerikai részről általában elismerik, hogy a commonwealth az ő felfogásuknak is teljesen megfelelő közjogi alakulat és szilárd alapját képezi az angol birodalomnak, sőt egy távolabbi angolszász bensőbb kapcsolatnak is mintaképül szolgálhat. Nem ilyen kedvező a vélemény az angol gyarmati politikáról, illetve az Indiával szemben alkalmazott politikáról. Itt megint csak az Egyesült Államok londoni követét idézzük, aki még a nyár folyamán egy beszédben nyíltan utalt arra, hogy az amerikaiaknak a gyarmati politikáról más nézetük van, mint az angoloknak, amivel egyben kifejezésre akarta juttatni, hogy az amerikai közvélemény nem helyesli mindenben az angol gyarmati politikát. Angliában ezen a kétségtelenül hivatalos jellegű állásfoglaláson nem botránkoztak meg. Nem utasították vissza egy külföldi hatalom követének beavatkozását Anglia belső ügyeibe. Sőt a Times, amely vezető és sok esetben hivatalos körök nézetének szokott kifejezést adni, az Egyesült Államokat egyenesen felszólította, hogy Angliával közösen folytassanak gyarmati politikát. Bevallotta és ezt később több ízben megismételte, hogy az angol gyarmati politikában alapvető változásoknak kell bekövetkeznie. Wendel Willkie, Rooseveltnak az elnökválasztásnál volt ellenfele, aki később teljesen az angol külpolitikájának szolgálatába állott, ugyancsak sokat foglalkozik az angol birodalom problematikájával. Egyik beszédben kijelentette: amint a Fülöp-szigetek ügye egyben Anglia problémája, úgy az indiai kérdés az Egyesült Államok ügye is. Willkie elismerte ugyan, hogy a szőkébb commonwealth jogi szerkezete megfelel az Egyesült Államok felfogásának, ennek nagy jelentőségét egy későbbi fejlődés szempontjából ki is emelte, azonban nem szűnt meg oldal vágásokat irányítani az angol imperializmus ellen. Ezen főleg az angol gyarmatpolitikát értette és azt kívánta, hogy a gyarmatok lassanként hasonló státust kapjanak, mint a domíniumok. Londont kissé kellemetlenül érintette Willkie gyakori állásfoglalása az angol imperializmus ellen, de valóságos bombaként egy a „Life“ című amerikai folyóiratban megjelent cikk hatott, amelyben a cikkíró kijelentette, hogy Amerika nem hajlandó az angol Impérium fennmaradásáért harcolni. Ennek a cikknek rendkívüli visszhangja volt Angliában. Annál inkább, mert egy nagyon befolyásos lapban jelent meg, amelynek szerkesztője, Henry Luce, komoly politikai tekintély.

Az angliai visszhang arra készítette a szerkesztőt, hogy enyhítse a rossz hatást és félreértésről beszéljen. Nem az angol birodalmat a maga egészében kellett volna szerinte érteni, hanem csak bizonyos angol imperialista törekvéseket, amelyekért az amerikai nép nem akarja vérént ontani. Mivel azonban az amerikai közvéleményben a brit birodalmi törekvésekkel szemben határozott bizalmatlanság észlelhető, angol részről nem mulasztottak el semmit, hogy egyrészt megmagyarázzák az angol birodalom különleges struktúráját, másrészt pedig a birodalmi törekvéseket olyan színben tüntessék fel, hogy az ellen a kényes amerikai közvélemény se emelhesen kifogást. Ebben a fel-

világosító munkában is a Times vezetett. Mondhatni, bizonyos megértő jóindulattal kezelte az amerikai véleményt, amelyet azzal mentetett, hogy odaát a brit birodalmat még mindig 1776, tehát az amerikai szabadságharc szemével nézik. A birodalom gyarmati politikája, úgymond, azóta sokat fejlődött és angol emberek a leglelkesebb előharcosai a gyarmatok politikai és gazdasági felemelésének. Ha vannak is olyan gyarmatai az angol birodalomnak, amelyek nem élvezik a teljes politikai önrendelkezést, ennek a Times szerint csak az az oka, hogy erre még nem értek meg. Azonban csak idő kérdése, mikor lesznek ezek is egyenrangú felei a birodalom többi részeinek. A végcél, írja a Times, a partnership, vagyis a birodalom egyes részei és népei között létrehozandó társasviszony. Partnership most a jelszó mindentűt a birodalom jövő politikai struktúráját illetően. A brit imperializmust kritizáló amerikai hangokra azonban még súlyosabb tényezők is feleltek. Maga Churchill egyik beszédében egész határozottan kijelentette, hogy ők igenis a birodalom fennmaradása érdekében harcolnak. Hasonló szellemben nyilatkozott Eden külügyminiszter is. Lord Crofft, aki mint hadügyi államtitkár a kormány tagja, egyik beszédében mind az amerikai, mind az angol birodalomellenes felfogással állott szembe. „Mi — mondotta — nem vagyunk megelégedve önmagunkkal, ha azonban új emeleteket akarunk épületünkre húzni, nem szabad annak alapjait aláásni. Első lépés, hogy alacsonyabbrendűségi érzéseinktől szabaduljunk és legyünk tudatában annak, hogy amit mi védünk, (t. i. a birodalmat), az van olyan egészséges, mint bármi, amit eddig felfedeztek... Távol állunk attól, hogy helyünket feladjuk, ellenben arra törekszünk, hogy ezeket a területeket (gyarmatokat) tovább fejlesszük, hogy a gyermekorból kinöve partnerekké, majd pedig autonóm területekké váljanak.“

Ezek a megnyilatkozások vitathatatlanul annak a nyugtalanságnak a tünetei, mely az amerikai kritika nyomán az angol közvéleményben fellépett. Ha odaát újabb különbséget is tesznek a commonwealth és a gyarmatbirodalom között és az előbbi politikai szerkezetét egyenesen mintaszerűnek mondják, az amerikai közvéleményben kétségtelenül mégis bizonyos birodalomellenes hangulat kapott lábra. Wendell Willkie, aki ennek egyik megtestesítője, ugyan mindenfajta imperializmussal szembeszáll és a dollárpolitika eUen is kikel, Angliában, főleg konzervatív körökben mégis némi aggodalommal tekintik ezt a fejlődést és ezért szükségesnek tartják, hogy azzal idején és erélyesen szembeszálljanak. Sir Strafford Crippsnek kiválása a háborús kabinetből sok megfigyelő szemében ugyancsak összefügg a brit birodalomnak ezzel az új kérdésével, ő közel állott az amerikai kritikusok felfogásához és természetesen az angol közvéleményben is erősítette, ha talán nem is szándékosan, az ú. n. kis angol elgondolás híveit. Churchill és a konzervatívok — ezen felfogás szerint — elérkezettnek tartották az időpontot, hogy befolyását megtörjék és ezzel a kormányban és a közvéleményben a birodalmi frontot erősítsék.

Az angol-amerikai viszony taglalásánál lehetetlen mellőzni azt a kérdést, vajjon az Egyesült Államok nem törekzenek-e arra, hogy a brit birodalomnak uraivá váljanak? A kontinensen sokan vannak, akik ebben látják az Egyesült Államok politikájának lényegét és ezt a nézetüket számtalan adattal igyekeznek alátámasztani. Emlékeztet, hogy Washington a háború első felében rombolókat adott át Angliának és ennek fejében bizonyos brit területeken támaszpontokat rendezhetett be. Ebben sokan előjelét látják a későbbi fejlődésnek, amely szerintük oda fog vezetni, hogy az Egyesült Államok veszik át Nagybritánia örökségét a brit birodalomban. Kétségtelen, hogy az angol-amerikai viszonyban ma az Egyesült Államok a súlyosabb tényező. Anglia amerikai segítség nélkül aligha tudta volna azokat a

veszélyeket kikerülni, amelyek létét fenyegették. Ma még mindig az a helyzet, hogy az Egyesült Államok segítsége nélkül az „egyesült nemzetek“ katonai téren sem tudnák helyüket megállani. Ehhez járul, hogy Anglia nem ura a brit birodalomnak a szó politikai értelmében, hanem annak jelentékeny része szabad elhatározásból tagja a birodalomnak és Anglia oldalán önként lépett be a háborúba. Ha tehát az Egyesült Államokban a fent említett szándék megvolna, akkor csak a brit anyaállam volna politikai ellenlábas, amely természetesen távolról sem bír azzal a súllyal, mint a nagy amerikai hatalom. Az erőviszonyok tehát feltétlenül utóbbinak kedveznek, annál is inkább, mert Kanada és Ausztrália úgy sem tudná az Egyesült Államok ilyen esetleges törekvését ellensúlyozni.

Abban az eszmecsereben, amely a két angolszász hatalom jövő együttműködése körül folyik, természetesen szó van arról is, hogy kié lesz a vezetőszerep. Angliában vannak ugyan körök, amelyek úgy vélik, hogy a vezetőszerep Angliát illeti, mert hiszen neki, mint egy régi és hatalmas birodalom megteremtőjének és vezetőjének, nagyobb tapasztalata van ezen a téren mint Amerikának. Azonban ennek a kérdésnek a megítélésénél mégis csak a nagyobb politikai súly érvényesül, ez pedig kétségtelenül az Egyesült Államok oldalán van. A kérdést általában úgy fogalmazzák meg, ki lesz a szenior- és ki a juniorpartner? Amerikai részen természetesnek tartják, hogy az Egyesült Államokat illeti a seniorpartnership és ebben a felfogásban angol véleményre is támaszkodnak. Henry Luce, a Life említett szerkesztője úgy látja, hogy Angliában természetesnek tartják, miszerint egy angol-amerikai partnership esetén az Egyesült Államokat illeti a seniorpartner szerepe. Ezt a véleményét többek között az Economistnak, ennek a vezető angol közgazdasági folyóiratnak egy megjegyzésére alapítja, amely szerint egy szűkebb angol-amerikai kapcsolat esetén a nem egészen 50 millió lakosú szigetország nem válhat seniorpartnerré. A világpolitika súlypontja mindinkább Amerika felé tolódik el és a nevezett lap azt vallja, hogy Anglia ezt a történelmi fejlődést nem tudja feltartóztatni. Angol vezető körök aláhúzzák ugyan a partnershipet, a Times például hangoztatja, hogy különösen a csendesóceáni térségben a gyarmati területek jövő rendjét csak az angol, amerikai, holland és francia kormányokkal közösen, tehát a partnership alapján lehet biztosítani, azonban nem kötik le magukat az amerikai vezetéshez.

Az ismert és bizonyos súllyal bíró angol és amerikai megnyilatkozásokból nehéz volna arra a következtetésre jutni, hogy az Egyesült Államok valóban igényt támasztanak az angol birodalomra, hogy azon belül Nagy-Britannia szerepére vágynak, — amint azt a kontinensen sokan hiszik. Azon amerikai körök, amelyek az angol gyarmati politikát különösen erősen kritizálják, általában az imperiáлизмussal, mint olyannal szállnak szembe és nem kímélik az USA imperializmusát sem. Idéztük Willkiet, aki a dollár-politikával, vagyis az amerikai imperializmusmal akar leszámolni. Nehéz mindezek után elhinni, hogy ezek az imperialistaellenes tényezők titokban Anglia kárára követnek amerikai imperialista célokat.

Az a kép, amelyet az angol-amerikai viszonyról megrajzolni igyekeztünk, a dolog természeténél fogva nem lehet végleges. Azt kell hinnünk, hogy a tulajdonképpeni fordulat a két nemzet eddigi viszonyában csak most fog bekövetkezni. Előbb-utóbb olyan helyzet fog kialakulni, hogy ezzel a kérdéssel nemcsak független politikai és irodalmi személyiségek foglalkoznak, hanem hivatalos tényezőknek is világosan kell majd állást foglalniuk.

TÖRÖK ÁRPÁD